

Edin Omerčić, *Brzina mraka: Politička djelatnost Srpske pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini od 1989. do 1996.*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2024, 489.

Brzina mraka: Politička djelatnost Srpske pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini od 1989. do 1996., autora Edina Omerčića, analizira političko djelovanje institucija Srpske pravoslavne crkve i njenih predstavnika u BiH, posebno njihov odnos prema suverenitetu države, ulogu u homogenizaciji i mobilizaciji bosanskohercegovačkih Srba te konstrukciji i dehumanizaciji nesrpskog stanovništva. Istovremeno, prati prilagođavanje djelovanja SPC-a političkim i ratnim okolnostima – od osporavanja suvereniteta BiH, preko podrške održavanju ratnog stanja, do relativizacije i negiranja počinjenih zločina – pri čemu se, uprkos promjenama konteksta, njezine temeljne poruke nisu bitno mijenjale.

Monografija je podijeljena u sedam poglavlja, gdje prvo poglavlje daje politički, ustavno-pravni i teorijski okvir za razumijevanje djelovanja Srpske pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini. Obrađuje ustavno-pravni položaj BiH i vjerskih zajednica, zatim ideološke osnove poput svetosavlja i Kosovskog mita, načine konstrukcije neprijatelja te koncept *symphonie*, odnosno odnosa i povezanosti crkvene i političke vlasti. U drugom poglavlju je riječ o Revitalizaciji religioznosti i procesu desekularizacije u Jugoistočnoj Evropi gdje se poseban osvrt daje pojavi vezanoj za poistovjećivanje nacionalnog i vjerskog identiteta.

U trećem poglavlju Omerčić govori o postepenoj politizaciji i intenziviranju djelovanja Srpske pravoslavne crkve tokom 1980-ih, u kontekstu sve dublje političke i društvene krize Jugoslavije i približavanja njezine disolucije. Posebna pažnja posvećena je povezivanju SPC-a sa srpskim kulturnim i intelektualnim institucijama, poput Udruženja književnika Srbije i SANU-a, obnovi i političkoj upotrebi nacionalnih i vjerskih simbola, posebno Kosovskog mita, te masovnim vjerskim okupljanjima u BiH, kroz koja je crkveno djelovanje sve više poprimilo politički karakter.

U četvrtom poglavlju je riječ o djelovanju i političkom angažmanu Srpske pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini u periodu od 1989. do 1992. godine, odnosno uoči i na početku rata. Prati se kako je SPC kroz izgradnju i obnovu vjerskih objekata, pitanje crkvene imovine, obilježavanje historijskih i vjerskih događaja te djelovanje svojih episkopa sve snažnije ulazila u politički i javni prostor, istovremeno učestvujući u nacionalnoj homogenizaciji Srba, konstrukciji neprijatelja i širenju nacionalističkog diskursa. Posebno se obrađuju događaji i inicijative povezane sa SDS-om, srpskim nacionalnim programom, ujedinjenjem „srpskih Krajina“ te odnosom SPC-a prema političkim pregovorima i raspadu Jugoslavije.

Sljedeće poglavlje posvećeno je djelovanju SPC-a na području koje je 1992. godine proglašeno tzv. Republikom srpskog naroda Bosne i Hercegovine, s posebnim naglaskom na odnos crkve i političke vlasti tokom početka rata. Analizira se uloga SPC-a u legitimiranju nove srpske političke strukture, oblikovanju nacionalnog i vjerskog identiteta, tumačenju ratnih događaja i mobilizaciji stanovništva, kao i odnos prema nasilju i zločinima, uključujući slučaj Bradine kod Konjica. Posebna pažnja posvećena je porukama crkvenih institucija, Svetosavskoj poslanici, Vidovdanskom saboru i ideji „srpstva“, čime se pokazuje način na koji su se vjerski, nacionalni i politički diskursi međusobno prožimali tokom rata.

Nakon toga slijedi analiza djelovanja SPC-a tokom 1993. i 1994. godine, kada se rat u BiH intenzivira, a istovremeno se vode različiti mirovni pregovori. Posebna pažnja posvećena je

odnosu SPC-a prema Vance-Owenovom planu, Planu Kontaktne skupine i političkim strukturama bosanskih Srba, kao i načinu na koji crkveni diskurs rat predstavlja kroz pojmove poput „oslobođenja“, „srpstva“ i Božije pravde. Poglavlje pokazuje kako se vjerska retorika povezuje s nacionalnim i ratnim ciljevima, pri čemu se političke i teritorijalne težnje predstavljaju kao borba za opstanak i zaštitu srpskog naroda.

Završno poglavlje usmjereno je na ideološko i vjersko opravdavanje rata, odnosno na način na koji se ratni događaji i nasilje predstavljaju i tumače kroz religijski diskurs. Kroz primjere osnivanja duhovne akademije u Foči, poruke SPC-a tokom 1995. godine te stavove patrijarha Pavla prema ratu i mirovnom procesu u Daytonu, autor analizira odnos crkve prema ratu, nasilju, miru i završetku sukoba, kao i način na koji se religijski simboli i biblijski motivi koriste za tumačenje ratne stvarnosti.